

STUCTURI PSIHICE CA ELEMENTE ALE STILULUI DE VIAȚĂ FAMILIAL

GEORGETA MITREA

În orice perioadă istorică valorile familiale au răspuns unor comenzi sociale. Aceste comenzi sociale au făcut ca valorile adoptate să lase o marjă mai mare sau mai mică opțiunii individuale. În cazul în care libertatea de opinie individuală este mai mică, individul poate fi privit mai mult ca reactiv, persoană care răspunde și se conformează acestor valori, respectiv acestor comenzi, fără a ține seama decât eventual în mică măsură de interesele proprii (în multe cazuri și fără a cunoaște aceste interese). Dacă libertatea de opțiune individuală este mai mare, individul este mai mult activ, în sensul că ceea ce întreprinde este, în cea mai mare măsură sau în totalitate, în interesul său. El nu respinge valorile familiale, ci doar le trece prin filtrul propriei personalități, adoptând în cele din urmă ceea ce i se potrivește în mai mare măsură. Folosim pentru această situație noțiunea de *stil de viață*, în cazul nostru *stil de viață familial*. Prin opțiune personală, individul își creează un stil de viață familial propriu, alegând un tip de familie sau altul, creându-și o altă familie, dacă este cazul, alegând să aibă copii sau nu etc.

Am considerat că noțiunea de stil de viață familial este compatibilă cu un anume tip de personalitate și anume cea care optează pentru anumite valori familiale și care nu ia valorile ca date. Ca elemente caracteristice ale acestui tip de personalitate am considerat următoarele trăsături psihice: toleranța, flexibilitatea, nonconformismul. Prin urmare, când remarcăm că aceste trăsături sunt prezente la o persoană sau la o categorie de oameni, putem prevedea existența sau măcar capacitatea de a putea fi constituit un stil de viață familial.

Stilul de viață familial apare astfel ca o manifestare a personalității (conform vechiului dicton *Stilul este omul însuși*). Profilul psihic caracterizat prin rigiditate intolerantă, conformism oferă o mai mare garanție decât profilul opus în ce privește transmiterea valorilor de la o generație la alta; într-o asemenea situație individul își subordonează interesele proprii celor ale familiei. Din contra, profilul psihic opus este un predictor mai degrabă al autoafirmării individuale, indiferent dacă prin această afirmare se realizează o continuitate la nivelul valorilor familiale sau nu.

Obiectivele cercetării. În această cercetare ne-am propus:

Cunoașterea profilului psihic, a trăsăturilor de personalitate predominante cu referire la atitudinea față de sexualitate și la motivația maritală. Am avut în vedere următoarele profiluri:

- a. rigiditate – conformism – intoleranță
- b. flexibilitate – nonconformism – toleranță.

Ținând cont de conținutul cercetării, am avut în vedere nu numai aspectele globale, la nivel de eșantion total ci și diferențele posibile între anumite categorii de subiecți; am introdus astfel ca variabile independente *vârsta* și *sexul*.

În această cercetare ne-am propus deci să cunoaștem anumite trăsături psihice presupunând că:

1. Indivizii din categoria vârstnici sunt mai rigizi, mai intoleranți decât cei din categoria tineri, care sunt mai flexibili, mai toleranți, mai nonconformiști.

2. Femeile sunt mai rigide, mai intolerante, mai conformiste decât bărbații care sunt mai flexibili, mai toleranți, mai nonconformiști.

I. Atitudinea față de sexualitate

Au fost investigate deopotrivă atitudinile față de sexualitate în general ca și față de infidelitate și homosexualitate.

1. Reprimarea sexualității declanșează reacția de intoleranță în individ. În legătură cu mecanismul psihic prin care se creează această respingere, Freud a consacrat termenul de *refulare* care se referă la respingerea reprezentării nepermise din conștient concomitent cu retragerea investiției afective care fusese atașată acestor reprezentări¹.

2. Un aspect care ne-a atras atenția în literatura de specialitate a fost cel referitor la condiția femeii în societatea patriarhală, datorită căruia în cercetarea noastră am avut în vedere deosebiri de mentalitate în funcție de variabila sex.

a. „Relația bărbați-femei este baza cea mai profundă a tuturor relațiilor de inegalitate” (G. Balandier, *Antropologiques*, Paris, P.U.F., 1974, p. 57); „Diviziunea muncii este înrădăcinată în brutalizarea sexului slab de către cel tare” (B. Malinowski, în S. Moscovici, *La Société contre nature*, p. 321)².

b. Wilhem Reich se referă la societatea patriarhală (ale cărei caracteristici le regăsește la un mod accentuat în regimurile de tip dictatorial) ca la o societate bazată pe reprimarea sexuală a femeilor de către bărbați. Dependența femeilor și a copiilor față de bărbat se asigură prin eliminarea la ei a conștiinței că sunt ființe sexuale. „Acele femei care sunt aduse la situația de *refulare liniștită, modestă*, nu numai că suportă dependența dar mai ales o aprobă”³. În acest mod, spune Horkheimer pe aceeași linie, „femeia se înclină în fața legii familiei patriarhale și astfel ea devine un factor de reproducere a autorității în societate”⁴.

3. Vom explica aici un termen pe care l-am folosit pentru una din dimensiunile indicatorului *toleranță față de sexualitate*. Termenul este „*atitudine antireducționistă*”. Am ales această formulare pentru a indica o anumită înțelegere a sexualității și anume adoptarea unui punct de vedere cuprinzător care înglobează atât aspectele biologice cât și pe cele psihice ale acesteia. Această atitudine

¹ Sigmund Freud, *Die Verdrängung* în *Werkausgabe in zwei Bänden*, Fischer Verlag, 1978, Band I, p. 441.

² Eugene Enriguez, *De la horde à l'Etat*, Paris, Gallimard, 1986, p. 211.

³ Dietrich Haensch, *Repressive Familienpolitik*, Hamburg, Rowohlt Verlag, 1969, p. 49.

⁴ *Idem*, p. 67.

antireducționistă se asociază cu toleranța față de sexualitate. Persoanele intolerante tind să aibă o atitudine reducționistă, să reducă sexualitatea la aspectele ei biologice, și aceasta nu numai în concepție dar și în comportament. Există cercetări care au descoperit că atitudinea libertină, de refuz al oricărei cenzuri și autocenzuri, se învecinează cu intoleranța, cu autoritarismul, cu rigiditatea. Într-o cercetare realizată de cercetătorii americani asupra relației dintre autoritatea părintească și atitudinea adolescenților față de sexualitate s-a constatat că presiunea parentală către castitate este un predictor puternic al implicării sexuale a copiilor. În mod surprinzător, copiii cu părinții cel mai puțin permisivi sunt mai implicați sexual decât cei cu părinți restrictivi dar nu în mod extremist. Autorii arată că la primii dintre ei sexul este de fapt o formă de frondă (Miller și colab., 1986)⁵.

La nivelul domeniului intoleranță față de sexualitate indicatorii folosiți au fost: autoritarismul, intoleranța propriu-zisă, vulnerabilitatea, conformismul, lipsa atitudinii deschise, atitudinea reducționistă. Câteva explicații sunt necesare și ele vor fi făcute mai ușor dacă ne vom referi direct la itemi. Am folosit 15 itemi pe care i-am extras dintr-un chestionar de interpretare a nevoilor și atitudinilor sexual-afective adaptat de cercetătorii Iolanda și Nicolae Mitrofan⁶ după *Inventar de atitudini față de sexualitate* (Eysenck). Am extras doar itemii privitori la atitudinea față de sexualitate căci aceasta corespundea scopurilor cercetării, omițând itemii privitori la nevoile sexual-afective și care ar fi solicitat subiecții să se refere la propria lor viață sexual-afectivă. Cei 15 itemi aleși au corespuns domeniilor menționate mai sus, repartizându-se astfel: autoritarism – 3; intoleranța propriu-zisă – 6 care conține intoleranță față de manifestările erotice în public; intoleranță față de emoțiile sexuale, intoleranță față de curiozitatea sexuală a copiilor, intoleranță față de manifestările erotice, intoleranță față de ideea de satisfacție sexuală, intoleranță față de ideea atracției fizice; vulnerabilitate – 1; conformism – 2; lipsa atitudinii deschise care conține lipsa atitudinii deschise față de sexualitate și față de verbalizarea emoțiilor sexuale – 2; atitudine reducționistă – 2. Autoritarismul a presupus implicarea ideii de autoritate în relațiile dintre sexe, în sensul că autoritatea emană de la bărbat și presupune o mai mică libertate sexuală a femeii. Vulnerabilitatea se referă la lipsa de libertate în exprimarea sentimentelor față de sexul opus (o consecință a relațiilor de autoritate). Conformismul se referă la descurajarea relațiilor sexuale premaritale (plecând de la relația stabilită în societatea patriarhală între sexualitate și reproducere). Atitudinea deschisă vizează atât manifestările sexuale cât și verbalizarea legată de acestea și presupune o atitudine neinhibată față de sexualitate și lipsa de preconcepții. Termenul de atitudine antireducționistă a fost explicat deja.

La rândul ei *homosexualitatea* este o formă de manifestare a sexualității cultural determinată, la fel ca și heterosexualitatea „Credința că heterosexualitatea

⁵ Carlfred B. Broderick, *Marriage and the Family*, New Jersey, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, 1988, p. 67.

⁶ Iolanda Mitrofan, Nicolae Mitrofan, *Familia de la A... la Z*, București, Editura Științifică, 1991, p. 275-277.

este singura formă naturală a expresiei sexuale e trasată într-un cadru cultural care definește heterosexualitatea ca obligatorie și homosexualitatea ca deviantă sau patologică” (Rich)⁷. În concluzie, noțiunile de normal și patologic sunt încărcate de relativism;

Dacă sunt cultural determinate, comportamentele sexuale se învață. Unii autori iau ca sprijin pentru teoria învățării, pe care o susțin, un argument din etologie: Lorenz arată că puii de maimuță aleg ca partener sexual obiectul pe care l-au văzut în primele ore după naștere⁸. Alt argument folosit este următorul: copiii preșcolari au țeluri heterosexuale chiar înainte de a ști ceva despre relațiile sexuale ca atare (învățarea rolului)⁹.

Corespunzător celor enunțate, societățile care incriminează comportamentul homosexual o fac din considerente de ordin demografic; ele descurajează orice manifestare sexuală care nu permite reproducerea¹⁰. „Prescripțiile culturale au definit sexul în mod tradițional în primul rând în termenii monogamiei heterosexuale; ca urmare, înțelegerea noastră asupra sexualității a făcut să fuzioneze sexualitatea și reproducerea”¹¹.

Atragem atenția în special asupra acestui ultim aspect, căci cei doi autori citați prezintă un punct de vedere care implică legătura între descurajarea homosexualității și societatea de tip patriarhal. Acestui tip de societate îi sunt specifice controlul nașterilor și elaborarea de legi antiavort¹². Într-o asemenea societate se creează o intoleranță a indivizilor față de homosexualitate ca urmare a interiorizării prescripțiilor culturale.

Eșantion. Cercetarea empirică a cuprins un număr de 400 de subiecți, respectiv 200 de cupluri conjugale din București. Membrii fiecărui cuplu au completat fiecare câte un chestionar. Pentru a pune în probă ipotezele, am apelat la eșantionare pe cote: 50 cupluri de studenți, 50 cupluri de intelectuali cuprinși între 45 și 60 de ani, 50 cupluri de muncitori până la 30 de ani și 50 cupluri de muncitori între 45 și 60 ani.

Precizare: În prezentul studiu nu ne ocupăm de rezultatele obținute la nivel de cupluri (ci doar la nivel individual) și nici de rezultatele la nivel de grup profesional din motive de simplificare a prezentării.

Chestionarul. Am folosit un singur chestionar pe care l-am aplicat cuplului. Acest chestionar a fost completat de către cei doi parteneri (soțul și soția) separat.

⁷ Margaret L. Andersen, *Thinking about Women, sociological perspectives on Sex and Gender*, MacMillan Publishing Company, 1988, p. 62.

⁸ Carlfred B. Broderick, *Op. cit.*, p. 41.

⁹ *Idem*, p. 43.

¹⁰ *Idem*, p. 40.

¹¹ *Idem*, p. 61.

¹² Carlfred B. Broderick, *Op. cit.*, p. 3.

Rezultate

1. Toleranță față de sexualitate în general

Media generală este de 28,6; ea exprimă faptul că 28,6% din toți indivizii manifestă intoleranță față de sexualitate. 67,6% dintre indivizi manifestă toleranță față de sexualitate și 3,8% reprezintă non-răspunsurile.

Tabelul 1

Medii ale itemilor care măsoară intoleranța față de sexualitate

Nr. crt.	Domenii	Nr. itemilor	Media % din total indivizi
1	Autoritarism	3	34
2	Intoleranță propriu-zisă	6	27,6
3	Vulnerabilitate	1	33,2
4	Conformism	1	41,2
5	Lipsa atitudinii deschise	2	28,1
6	Atitudine reducăționistă	2	15,4

Diverse concepții consideră că una din forțele utilizate de către societatea tradițională pentru a exercita controlul asupra sexualității a fost religia. S-au realizat și cercetări care au confirmat acest punct de vedere. Unele studii efectuate de cercetătorii americani au descoperit că de exemplu standardul tradițional care cere căsătoria legală pentru unirea sexuală, standard adânc înrădăcinat în filosofia morală a iudeo-creștinismului, supraviețuiește printre cei cu convingeri religioase puternice (Bayer, 1977; De Lamater, Mac Corquodale, 1979; Singh 1980; Zalnik și colab., 1981)¹³. Din această cauză am supus investigației în cercetarea de față gradul de religiozitate. Ce am aflat? 12 cupluri sunt persoane fără religie; 107 cupluri sunt persoane cu religie, dar fără practică religioasă; 73 de cupluri reprezintă indivizi cu religie și cu practică ocazională, iar 7 cupluri sunt alcătuite din persoane cu religie și practică religioasă permanentă (1 cuplu nu a răspuns). Aceste rezultate atestă caracterul moderat al persoanelor investigate. Cei mai mulți dintre subiecți (180 cupluri, deci 90%) s-au situat pe poziții de mijloc (cu religie, dar fără practică sau cu practică ocazională), deci nu sunt nici ateii nici habotnici. Dacă avem în vedere concepțiile menționate mai sus și cercetarea de față confirmă relația dintre religie și controlul sexualității. În cazul de față religiozitatea moderată corelează cu gradul relativ ridicat al toleranței față de sexualitate.

Mai remarcăm faptul că în timp ce atitudinea față de homosexualitate este în genere de intoleranță, după cum vom vedea imediat, sexualitatea în general este întâmpinată de mai mult de jumătate din subiecți cu toleranță. Ipoteza pe care o avansăm este că se manifestă astfel relația dintre toleranță și controlul social.

¹³ Carlfred B. Broderick, *Op. cit.*, p. 66.

Fenomenele care se bucură de o mai mare aprobare socială sunt privite, ca urmare a interiorizării, cu mai mare toleranță și invers.

Aceeași idee pare să explice și următorul rezultat: itemii referitori la toleranță față de manifestările erotice și atitudine antireducționistă (unul dintre ei) se referă la aspectele subliniate ale sexualității și sunt singurii care atestă nivelul foarte ridicat (aproape maxim) de toleranță (95,2% și 93,7%).

Tabelul 2

Atitudinea față de sexualitate. % din total (cifrele din paranteză indică procentele)			
Domenii și itemi	Da	Nu	Non-răspunsuri
Autoritarism	140(35,2)	253(63,6)	5(1,3)
Toleranță față de manifestările erotice în public	278(69,8)	118(29,6)	2(0,5)
Toleranță față de emoțiile sexuale	240(60,3)	147(36,9)	11(2,8)
Vulnerabilitate	132(33,2)	260(65,3)	6(1,5)
Toleranță față de curiozitatea sexuală a copiilor	281(70,6)	114(28,6)	3(0,8)
Conformism	164(41,2)	230(57,8)	4(1,00)
Toleranță față de manifestările erotice	379(95,2)	16(4,0)	3(0,8)
Autoritarism	96(24,1)	298(74,9)	4(1,0)
Atitudine deschisă față de sexualitate	277(69,6)	112(28,1)	9(2,3)
Autoritarism	170(42,7)	227(57,0)	1(0,3)
Atitudine deschisă față de verbalizarea emoțiilor sexuale	282(70,9)	112(28,1)	4(1,0)
Atitudine antireducționistă	293(73,6)	100(25,1)	5(1,2)
Toleranță față de ideea de satisfacție sexuală	261(65,6)	135(33,9)	2(0,5)
Toleranță față de ideea atracției fizice	268(67,3)	130(32,7)	-
Atitudine antireducționistă	373(93,7)	23(5,8)	2(0,5)

2. Toleranță față de infidelitate

Am apelat la acest indicator al toleranței plecând de la următoarea idee: problemele create de infidelitatea unuia dintre cei doi soți în căsnicie se vor soluționa în direcția revenirii la situația anterioară sau printr-o ruptură (care se va

manifesta doar ca ruptură în fapt, sau prin divorț). Indiferent în care din aceste două situații, cei doi parteneri vor etala în mod inevitabil un anumit profil psihic caracterizat fie prin rigiditate, intoleranță, conformism, fie prin flexibilitate, toleranță, nonconformism. De ce am ales aceste perechi de trăsături psihice cu caracter disjunctiv și nu altele? Am avut ca premisă teoretică ideea întâlnită des în psihologie la diverse orientări că o stare de frustrare (și starea la care ne referim este pentru cel ce constată infidelitatea o stare de frustrare) declanșează în anumite structuri psihice un mecanism defensiv caracterizat tocmă prin rigiditate și intoleranță. Nu trebuie să neglijăm faptul că în asemenea situații sunt puse în joc sentimente cum ar fi gelozia, orgoliul (sentiment cu caracter narcisic).

Cum am procedat? Am folosit o întrebare deschisă și răspunsurile pe care le-am primit au fost incluse în două categorii, cele două menționate mai sus.

Rezultatele obținute atestă o predominare a structurii rigide, intolerante, conformiste (210 subiecți, ceea ce reprezintă 52,5% din numărul total al subiecților); 77 de subiecți au dovedit o structură opusă (flexibilă, tolerantă, nonconformistă) ei reprezentând 19,2% dintre subiecți; 113 subiecți (28,2%) nu au avut un răspuns clar ci unul evaziv (de genul: „depinde de împrejurări”, „aș lua măsură”) sau au răspuns prin „nu știu” sau nu au răspuns.

Câteva exemple de răspunsuri ar putea, datorită concreteții, să slujească această prezentare. Am inclus în prima categorie răspunsuri de genul: răzbunare, pedeapsă, ceartă; vinovatul „este alungat”; eliminarea legăturii, „făptașul” este îndepărtat de „complice”; făptașul este determinat să aleagă între cei doi (cele două); celui în cauză i se spune că nu are dreptate, că a greșit, că „nu e pe calea cea bună”; „reducerea relațiilor la nivelul pur administrativ, separare”; „pedeapsă (răzbunare) plus părăsirea (divorț)”; „nu aș ierta-o niciodată”; „îl omor”. Am inclus în a doua categorie răspunsuri ca: „încerc să aflu cauzele (și implicit calea de remediere)”; „discutarea faptului”; informare; cel înșelat este dispus să se retragă dacă nu se mai poate, dacă rivalul (rivala) are calități; „încerc să-l recâștig”, implicare activă, campanie de recucerire; încearcă să repare ce se mai poate din căsnicie; se gândește: „Nu sunt eu de vină?”; „îubirea învinge, ea hotărăște”. Am întâlnit răspunsuri ce relevă încercarea de raționalizare: „nimic, indiferență, laissez-faire, e ceva normal”. Am inclus un asemenea răspuns în prima categorie, considerând că aici acționează de fapt un mecanism de apărare care dovedește lipsa maleabilității și intoleranță (indiferența ca reacție față de frustrare este sinonimă cu neacceptarea situației, cu negarea acesteia). Toleranța nu este sinonimă cu indiferența, pentru ceea ce ne este cu adevărat indiferent nu se pune problema toleranței pentru că acel ceva nu contează pentru noi.

3. Toleranță față de homosexualitate

Care este situația în eșantionul nostru? 320 de subiecți (80%) consideră că homosexualitatea este o anormalitate; 66 subiecți (16,5%) consideră că aceasta este un mod de manifestare sexuală, la fel cu oricare altul.

II. Motivația față de căsătorie

Dorind să aflăm care sunt cele mai frecvente motive ale căsătoriei menționate de către subiecții noștri, am apelat din nou la întrebarea de tip liber, deschisă. Sintetizând răspunsurile, am obținut următoarele categorii: conformism, egocentrism (narcisism); completitudine, cooperare, nevoie de relaționare; copii; dragostea.

Aceste categorii au un caracter oarecum neunitar în sensul că unele se referă la trăsăturile psihice ale celui care este motivat pentru căsătorie iar altele se referă la obiectul alegerii persoanei în cauză sau la un sentiment, fiecare dintre acestea din urmă putând releva una din trăsăturile psihice menționate (de exemplu, nevoia de a avea copii poate rezulta din egoism sau din tendința către relaționare). Dar pentru că nu am avut posibilitatea să aflăm ce trăsături psihice sunt relevate de fiecare dată când cineva spunea „pentru copii” sau „din dragoste” și pentru că aceste două noțiuni sunt centrale în domeniul familiei, am preferat să le păstrăm ca atare.

Mai trebuie precizat că nu am conferit conotații morale, extraștiințifice termenilor utilizați. De exemplu, egocentrismul (narcisism sau egoism) nu are pentru noi conotațiile pozitive sau negative folosite în mod curent în plan ideologic sau în viața de toate zilele ci se referă la direcția spre care se îndreaptă interesul persoanei (spre sine însăși) spre deosebire de situația în care se manifestă nevoia de relaționare și în care interesul se îndreaptă spre exterior (spre o altă persoană).

Vom prezenta în continuare cifrele care arată ponderea fiecăreia dintre cele cinci categorii.

Tabelul 3

Motive ale căsătoriei.
Frecvența apariției acestora la nivelul eșantionului

Motive	Motive ale căsătoriei bărbaților	Total	Motive ale căsătoriei femeilor	Total
Conformism	140	490	110	363
Egocentrism	143		71	
Nevoia de relaționare	53		33	
Copii	60		61	
Dragostea	94		88	

Cele două cifre care indică totalul nu coincid cu numărul subiecților pentru că se referă la numărul de apariții al motivelor. După cum era de așteptat, au existat subiecți care au indicat mai multe motive (și le-am luat în considerație pe toate pentru a obține mai multă informație) după cum alții nu au indicat nici un motiv.

Cum se ordonează motivele dacă vom face o medie a rangurilor la bărbați și la femei?

Tabelul 4

Ierahia motivelor căsătoriei
la nivelul eșantionului în funcție de frecvența apariției lor

Motivul	Rangul în ce privește bărbații	Rangul în ce privește femeile	Media
Conformism	2	1	1,5
Egocentrism	1	3	2
Dragostea	3	2	2,5
Copii	4	4	4
Nevoia de relaționare	5	5	5

Câteva remarci:

a. Observăm că egocentrismul și nevoia de relaționare se află la cele două laturi ale continuului. Dacă, potrivit celor menționate mai sus, privim dragostea și nevoia de a avea copii ca pe expresii ale îmbinării celor două trăsături psihice antagonice (proporția în care se distribuie aceste două trăsături diferă desigur de la persoană la persoană), vom trage concluzia că oamenii doresc să se căsătorească din motive egoiste și interese de relaționare.

b. Observăm diferențe între modul cum sunt percepuți bărbații și modul cum sunt percepute femeile. În viziunea subiecților noștri bărbații apar motivați în primul rând de egocentrism în timp ce la femei această trăsătură are rangul trei. Dragostea apare pe locul doi la femei și pe locul trei la bărbați. Aceste rezultate, chiar dacă nu au pretenția de reprezentativitate, ne amintesc de mentalitatea comună care îi determină pe oameni să spună că bărbații sunt mai egoiști iar femeile mai altruiste și mai sentimentale. Nu discutăm această mentalitate. Noi știm însă că simțul comun are puterea de a pătrunde de multe ori în profunzimi fără a avea puterea de analiză, rigoarea și precizia științei. De aceea, suntem tentați să căutăm o explicație pe care să ne-o ofere sociologia sau psihologia. Avem în vedere doar această diferență și nu vom face o incursiune teoretică mai amplă. Asupra acestei chestiuni vom reveni mai larg ulterior în acea parte a lucrării în care vom analiza rezultatele determinate de intervenția variabilei sex.

Ne vom referi aici la explicația dată din perspectiva sociologică-culturalistă și la cea oferită de psihologia clasică. Am remarcat o diferență dar și puncte comune între acestea.

Diferența constă în aceea că activismul și pasivismul, trăsături atribuite în mod unanim atât în viața de toate zilele cât și în plan teoretic, prima bărbaților, a doua femeilor, sunt puse de către Freud, de exemplu, pe seama unor factori intrapsihici care se manifestă în primii ani ai evoluției umane, în primii ani ai

copilăriei, în mod diferit la băieți și la fete, perspectiva sociologică punând această diferență exclusiv pe seama culturii, a educației (este vorba despre rolul social, în cazul de față rolul sexual pe care M. Andresen, de exemplu, îl definește astfel: „acele așteptări pentru comportament și atitudini pe care cultura le definește ca potrivite pentru bărbați și femei”¹⁴). Nu intenționăm să abordăm polemic aceste viziuni; ele nu pot fi opuse una alteia pentru că aparțin unor paradigme ale cunoașterii diferite: una de tip psihologic și alta de tip sociologic. De altfel în cazul de față ne interesează punctul comun, momentul de joncțiune pentru că credem că acesta ar putea da seama de diferența semnalată în cercetarea noastră.

Indiferent că factorii implicați în trăsăturile psihice menționate sunt cu caracter intersubiectiv sau pur social (credem că de fapt sunt cu caracter intrapsihic dar ca urmare a presiunii exercitate de mediul social, educațional), ei au acționat astfel (desfășurăm un raționament care ne va duce către cele două viziuni teoretice): bărbatul care are un rol activ „hărăzit” de către societate trebuie de asemenea să aibă succes, să fie performant. („În cultura noastră sexualitatea masculină este asociată cu performanța și desăvârșirea iar cea feminină cu pasivitatea și inhibiția”¹⁵, spune M. L. Andersen). Instrumentul de care el are nevoie este intelectul, gândirea (Jung spune că bărbatului îi este specific logosul în timp ce femeii erosul)¹⁶. El este silit să sacrifice latura sa afectivă, sentimentul, eroticul, pentru a putea transforma și stăpâni realitatea cu mai mult succes. Din punct de vedere psihanalitic, intelectul este instrumentul propriului nostru narcisism, el ne ajută să stăpânim mai bine realitatea în interesul nostru. În acest caz bărbații dezvoltă mai mult această latură egoistă narcisică, latură care uneori este incriminată din considerente morale. Femeile, fiindu-le „destinat” pasivismul, cultivă mai mult performanța în plan afectiv, sentimentul, continuând o linie de dezvoltare din copilărie (copilul, se știe, trăiește mai mult în lumea afectului, a propriilor dorințe). Ele desăvârșesc cu adevărat această latură prin maturizare, fiind capabile de sentimente cum ar fi: dăruire, sacrificiu, devotament pe care le pun în slujba celor mai apropiate ființe, membrii familiei lor. În lucrarea *In a Different Voice* Carol Gilligan spune că femeia parcurge alte stadii ale moralității decât bărbatul. Sâmburele moralității ar include, potrivit acestei autoare, la bărbat: drepturi, justiție, libertate, în timp ce la femei: responsabilitate umană, faptul de a îngriji (caring)¹⁷.

c. Pe primul loc se află conformismul. Predominanța acestei trăsături este în legătură cu anumite date obiective cu caracter general: rata divorțialității în țara noastră are un nivel mai scăzut în comparație cu cel european. Mai exact, ponderea divorțurilor raportat la suta de locuitori este de 40 în Europa de nord, 30 în Europa de vest, 20 în țara noastră¹⁸.

¹⁴ Margaret L. Andersen, *Op. cit.*, p. 76.

¹⁵ *Idem*, p. 61.

¹⁶ C.G. Jung, *Von Sexualität und Liebe*, Walter-Verlag, 1988, p. 96.

¹⁷ Georgeta Ghebreă, *Familia și adaptarea la tranziția la economia de piață*, București, I.C.C.V., 1992, anexa nr. 1, 27-28.

¹⁸ Calfred B. Broderick, *Op. cit.*, p. 72.

De ce vedem în aceste date o relație cu propriile noastre rezultate? În societățile cu o rată a divorțialității mai scăzută, motivația pentru căsătorie fiind în mod special una cu caracter conformist, nu există rațiuni pentru divorț. Aceste rațiuni își spun mai mult cuvântul în familia modernă care este constituită în mai mare măsură pe criterii cu caracter afectiv. Dacă aceste criterii nu sunt satisfăcute (pierderea sentimentului unificator) sau sunt perturbate (apare în căsnicie un comportament care nu mai justifică iubirea sau chiar o contrazice) în multe situații este ales divorțul ca cea mai rațională soluție.

d. Vom oferi câteva exemple de răspunsuri care ne-au determinat să introducem această categorie a conformismului. Întrebați în legătură cu motivele pentru care bărbații și femeile doresc să se căsătorească, unii subiecți au răspuns: „așa a lăsat Dumnezeu”; „de la o vreme trebuie să se adune, să formeze o familie fericită și să nu umble după femei” (era vorba despre bărbați); „pentru a avea o familie” (această este cea mai frecventă formulare); „pentru a-și face un rost”, „pentru asigurarea unui statut social”.

III. Rezultatele care atestă particularități ale atitudinii față de sexualitate și motivației față de căsătorie în funcție de vârsta subiecților

1. *Toleranță față de sexualitate în general.* Ceea ce ne-a surprins a fost faptul că testul de asociere nu a scos în evidență nici o relație semnificativă între categoria de vârstă și răspuns. Rezultate interesante am obținut în schimb calculând mediile itemilor care măsoară intoleranța față de sexualitate.

Tabelul 5

Medii ale itemilor care măsoară intoleranța față de sexualitate.
Scoruri ale indivizilor în funcție de variabila vârstă %

Motivul	Tineri	Vârștnici	Media generală pe eșantion
Autoritarism	36,9	40,6	34,0
Intoleranța propriu-zisă	26,3	29,0	27,6
Vulnerabilitate	33,2	33,0	33,2
Conformism	33,7	48,7	41,2
Lipsa atitudinii deschise	18,8	37,5	28,1
Atitudinea reduționistă	15,1	16	15,4
Media celor 15 itemi	26,8	32,3	28,6

Aceste rezultate ne impun câteva concluzii.

a. Atitudinea față de sexualitate se diferențiază potrivit așteptărilor noastre; mediile de mai sus arată că vârstnicii au grad de intoleranță mai ridicat decât tinerii.

b. Ne atrage atenția cifra ridicată a conformismului la vârstnici. Itemul respectiv se referă la relațiile sexuale premaritale. Nu este de neglijat că 48,7% dintre subiecții vârstnici sunt împotriva acestor relații. Acest item măsoară conformismul, în opinia noastră, pentru că el include ca presupuziție tacită ideea că viața sexuală este justificată numai în cadrul instituționalizat. De ce? Din necesitatea apariției copiilor. Acesta este de fapt punctul de vedere tradițional. Răspândirea în societatea modernă a familiei monoparentale face impropriu acest raționament care, după cum reiese din cercetarea noastră, se mai menține totuși la unele categorii.

c. Nu ne miră diferența dintre tineri și vârstnici. În măsura în care societatea noastră s-a modernizat, înnoirea structurilor mentale s-a putut face cu atât mai mult cu cât vârsta a fost mai scăzută. Restructurările în plan psihic sunt aproape imposibile dincolo de un anumit prag de vârstă. Se pare că putem descoperi chiar la nivelul acestui eșantion modernizarea treptată a societății noastre: itemii referitori la conformism și lipsa atitudinii deschise indică diferențe destul de mari între tineri și vârstnici (de altfel chiar mediile generale arată diferență între categoriile acestea).

d. Dintr-o altă perspectivă privind lucrurile, apare iarăși întrebarea: cât vor păstra tinerii din actualul mod de a gândi în viitor? revenim iarăși la ideea posibilei identificări cu generațiile mature și mai punem o problemă: în ce măsură teoria identificării care este de sorginte psihologică poate fi aplicată grupurilor sociale? Ce relații se pot stabili între această teorie și teoria sociologică a reproducției sociale?

2. *Toleranță față de homosexualitate.* Rezultatele arată că există asociere semnificativă între itemi și răspuns în cazul variabilei vârstă. Iată rezultatele: 88,8% dintre vârstnici și 71,3% dintre tineri consideră homosexualitatea o anormalitate; în schimb 8,6% dintre vârstnici (RS: - 2,7) și 24,3% dintre tineri (RS: + 2,7)¹⁹ o consideră o manifestare în plan sexual la fel cu oricare alta. Este aceasta o dovadă a modernizării treptate a mentalității? Se va răspunde în măsura în care se va lucra cu un eșantion național. Ar fi interesant de asemenea dacă s-ar introduce în viitor o variabilă vârstă cu o discriminare mai fină decât cea de față (mai multe categorii de vârstă și nu doar două), astfel încât să poată fi incluși și adolescenții și persoanele cuprinse între 30 și 45 de ani sau peste 60 de ani.

3. *Toleranță față de infidelitate.* Rezultatele indică diferențieri între categorii. Trăsăturile psihice de tip tradițional (conformismul, rigiditatea, toleranța) se întâlnesc, așa cum ne așteptam, în mai mare măsură la vârstnici decât la tineri: 68% dintre cei tineri, 78,6% dintre cei vârstnici.

4. *Motivație față de căsătorie.* Am putut sesiza diferențieri interesante și cu ajutorul acestui indicator.

¹⁹ RS = reziduu standard cu valoare apropiată de 2 (care dacă este cel puțin 2 indică o puternică asociere între variabila vârstă și răspuns).

Tabelul 6

Motivele căsătoriei bărbaților.
Frecvența apariției acestora la nivelul categoriei de vârstă %

Motive	Vârsta (RS)		
	Asociere semnificativă cu răspunsul	Tineri	Vârstnici
Conformism	NU	–	–
Egocentrism	NU	–	–
Nevoia de relaționare	DA	9,4	16,8
Copii	DA	11,4	18,8
Dragostea	DA	31,7 (2,5)	14,7 (–2,5)

Tabelul 7

Motivele căsătoriei femeilor.
Frecvența apariției acestora la nivelul categoriei de vârstă %

Motive	Vârsta (RS)		
	Asociere semnificativă cu răspunsul	Tineri	Vârstnici
Conformism	NU	–	–
Egocentrism	NU	–	–
Nevoia de relaționare	DA	–	–
Copii	DA	16,8 (–1,3)	28,9 (1,8)
Dragostea	DA	30,7	21,8

Vom prezenta și ordonarea acestor motive de către fiecare categorie.

Tabelul 8

Ierarhia motivelor căsătoriei la bărbați
realizată de categoriile de vârstă %

Motive	Persoane care aleg		Rangul motivului	
	Tineri	Vârstnici	Tineri	Vârstnici
Conformism	31,2	38,6	3	1
Egocentrism	33,2	38,6	1	1
Nevoia de relaționare	9,4	16,8	5	3
Copii	11,4	18,8	4	2
Dragostea	31,7	14,7	2	4

Tabelul 9

Ierarhia motivelor căsătoriei la femei realizată de categoriile de vârstă %

Motive	Persoane care aleg		Rangul motivului	
	Tineri	Vârștnici	Tineri	Vârștnici
Conformism	29,7	34,0	3	2
Egocentrism	33,2	35,0	1	1
Nevoia de relaționare	9,4	14,7	5	5
Copii	16,8	28,9	4	3
Dragostea	30,7	21,8	2	4

Cele mai importante motive ale căsătoriei sunt în viziunea subiecților noștri cele de natură egocentristă și conformiste. Dar, cum era de așteptat, conformismul ocupă un loc mai important în ierarhia vârstnicilor decât în cea a tinerilor. În schimb, de asemenea potrivit așteptărilor, dragostea ca motiv de căsătorie ocupă un loc mai important în ierarhia tinerilor decât în cea a vârstnicilor.

IV. Particularități ale atitudinii față de sexualitate și ale motivației față de căsătorie în funcție de sexul subiecților

1. *Toleranță față de sexualitate în general.* Testul de asociere indică o diferență semnificativă doar la unul dintre itemii ce măsoară intoleranța. Este vorba despre toleranța față de emoțiile sexuale, care, rezultă din procente, este mai mare la bărbați decât la femei, situație ce confirmă așteptările: în timp ce 31,5% dintre bărbați relevă prin răspuns această intoleranță, procentul femeilor la același punct este de 42% (dintre femei). Mediile itemilor care măsoară intoleranța au scos în evidență deosebiri între bărbați și femei confirmând așteptările noastre.

Tabelul 10

Medii ale itemilor care măsoară intoleranța față de sexualitate.
Scopuri ale indivizilor în funcție de variabila sex. %

Item	B	F	Media generală pe eșantion
Autoritarism	34,5	33,5	34,0
Intoleranța propriu-zisă	25,9	29,3	27,6
Vulnerabilitate	26,5	39,5	33,2
Conformism	33,0	49,0	41,2
Lipsa atitudinii deschise	25,5	30,7	28,1
Atitudine reduccionistă	19,2	11,7	15,4
Media celor 15 itemi	27,2	30,0	28,6

Ce ne arată aceste date?

1. Un nou grad de intoleranță față de sexualitate mai mare la femei, dovedit de mediile generale.

2. Autoritarismul este ușor mai scăzut la femei, ceea ce credem că reprezintă de asemenea o confirmare a ipotezei. Autoritarismul ridicat la bărbați dovedește o interiorizare a cerinței societății tradiționale cu privire la rolul lor dominant.

3. Femeile obțin în schimb scoruri mai mari la toți ceilalți itemi care măsoară intoleranța (cu excepția ultimului de care ne vom ocupa imediat), confirmând imaginea tradițională despre ele. Remarcăm scorul destul de ridicat în comparație cu cel al bărbaților la itemii măsurând vulnerabilitatea și conformismul. Ceea ce este relativ ușor de explicat, credem, pentru că atitudinea conformistă este în general o reacție de apărare a celor ce se simt slabi, mai puțin stăpâni pe ei înșiși.

4. Atitudinea reduționistă este întâlnită în schimb mai mult la bărbați. Credem că aceste date vin în acord cu prezentarea teoretică pe care am realizat-o. Mai exact, este vorba despre specificul feminin la care se referă diverse concepții cu caracter psihologic, despre capacitatea femeilor de a îmbogăți și sublima trăirile instinctuale. O cercetare publicată în *Psychology Today* în 1983 arată că 44% dintre femei și doar 29% dintre bărbați susțin că sexul fără iubire este inacceptabil sau, dacă este, nu produce satisfacție²⁰.

2. *Toleranță față de homosexualitate.* Testul de asociere nu a indicat asociere semnificativă între categorie și răspuns. Ceea ce înseamnă că subiecții nu s-au diferențiat în mod semnificativ nici din acest punct de vedere.

3. *Toleranță față de infidelitate.* Rezultatele arată o apropiere foarte mare între atitudinile celor două sexe și deci, cel puțin la acest punct, profile psihice asemănătoare. Astfel: 53% dintre bărbați și 52% dintre femei au dovedit o atitudine de inflexibilitate, de conformism, de intoleranță (în timp ce doar 17% dintre bărbați și 21,5% dintre femei au manifestat o atitudine opusă; restul de 30% dintre bărbați și 26,5 % dintre femei au dat răspunsuri care nu au putut fi interpretate). Testul de asociere nu a indicat o asociere semnificativă între categorie și răspuns.

4. *Motivație față de căsătorie.* Și la acest punct asemănările ni s-au părut a fi mai mari decât deosebirea (dacă este să ne referim la diferențele dintre procente și la testul de asociere). Vom prezenta însă, așa cum am făcut și până acum, ordonarea motivelor pe care în mod implicit au realizat-o cele două categorii.

²⁰ Carlfred B. Broderick, *Op. cit.*, p. 72

Tabelul 11

Ierarhia motivelor căsătoriei la bărbați și la femei realizată de către cele două categorii
% (ponderea în cadrul categoriei respective)

Motive	Motivele căsătoriei bărbaților				Motivele căsătoriei femeilor			
	B	F	Rangul motivului		B	F	Rangul motivului	
			B	F			B	F
Conformism	37,5	32,5	1	2	26,0	29,0	1	1
Egocentrism	32,0	39,5	2	1	17,5	18,0	3	3
Nevoia de relaționare	15,5	11,0	5	5	9,5	7,0	5	5
Copii	18,0	12,0	4	4	14,0	16,5	4	4
Dragostea	28,0	19,0	3	3	23,0	21,0	2	2

Rezultatele arată că:

1. Imaginea despre femei a celor două sexe este absolut identică (ne referim în mod strict la ranguri). Nu sunt mari deosebiri nici în modul cum sunt percepuți bărbații; în timp ce ei înșiși își atribuie ca motive ale căsătoriei motive cu caracter conformist în cea mai mare măsură, femeile le atribuie în mai mare măsură egocentrismul.

2. Dragostea este considerată de către ambele sexe și în destul de mare măsură un motiv important al femeilor (rangul 2 la ambele categorii). Percepția și autopercepția subiecților noștri este în acord cu ideile teoretice pe care le-am prezentat la început.

3. De asemenea în acord cu ideile teoretice prezentate, egocentrismul nu apare ca motiv important al femeilor (rangul 3, deci după dragoste, la ambele categorii). În schimb prin percepție și autopercepție femeilor le sunt atribuite în mod special motive cu caracter conformist. Acest rezultat corelează cu scorul înalt al conformismului la femei obținut la indicatorul toleranței față de sexualitate.

Concluzii

Scopul acestor rânduri de final este de a face o sinteză a rezultatelor cercetării dar, bineînțeles, din perspectiva pe care ne-am asumat-o inițial, cea a stilului de viață familial. Ce ne arată deci rezultatele?

1. O primă constatare: se întărește și în cazul de față ideea relației dintre toleranță și controlul social. Subiecții noștri au manifestat o ridicată intoleranță față de homosexualitate dar, în același timp o destul de ridicată toleranță față de sexualitate în general, ceea ce corespunde cu nivelul de libertate socială pe care îl avem noi ca societate în prezent: există o relativ ridicată toleranță socială față de diverse aspecte ale sexualității (dar nu față de homosexualitate). Aceasta ne

permite să apreciem ca relativ favorabil câmpul nostru social din punct de vedere al posibilității de constituire a unui stil de viață familial personal (cu o rezervă: probabil că în mediul rural situația este mult mai nefavorabilă). Nu vrem să minimalizăm dificultățile care există totuși dar credem că ele sunt în special de altă natură:

– materială, este destul de prezentă la noi situația în care persoana este constrânsă materialicește în opțiunea ei – „vrem să ne căsătorim și nu avem locuință” sau „copii încă nu, pentru că nu avem cu ce să-i creștem”);

– un alt gen de dificultăți sunt cele pe care le-am numi lipsa libertății interioare care la rândul ei e dependentă de inexistența până acum la noi a unei educații pentru viața de familie sau a educației sexuale. Aceasta a făcut și face ca opțiunea personală să fie în destul de mare măsură îngustată, să fie constrânsă de presiunile exercitate de cele mai multe ori inconștient de către generațiile anterioare, de către familia de origine; s-a ajuns la perpetuarea unor modele de viață familială preluate inconștient, impuse, am putea spune, atât timp cât nu stau în fața judecății libere, în cunoștință de cauză, a individului.

2. Ideea aceasta este dovedită chiar de cercetarea de față: atitudinea față de infidelitate precum și motivația față de căsătorie au arătat un quantum destul de ridicat al conformismului în judecata subiecților noștri.

3. Există speranța unei transformări în timp care să mărească șansa de constituire a stilului de viață familial propriu. O dovedește chiar cercetarea noastră: s-au manifestat diferențe clare între tineri și vârstnici în sensul că trăsăturile: conformism, rigiditate, intoleranță sunt în mod clar mai accentuate la vârstnici în toate domeniile alese pentru studiu: toleranța față de homosexualitate, toleranța față de sexualitate în general, toleranță față de infidelitate, motivația față de căsătorie. Sursa înnoirii sociale există deja; ne referim la faptul că actualele generații de tineri își vor trăi maturitatea într-un mediu social complet diferit de cel al părinților lor (noi am avut în eșantion tocmai reprezentanții actualei generații de tineri și pe cei ai părinților lor). Se pot întrezări schimbări și mai mari peste 20-30 de ani când vor ajunge la tinerețe copiii născuți în ultimii ani.

4. Ipoteza privitoare la diferențierile pe sexe s-a confirmat în mai mică măsură decât cea privitoare la vârste. Cercetarea a relevat un caracter mai accentuat al rigidității, intoleranței la femei decât la bărbați dar numai în unele domenii: toleranță față de sexualitate în general, motivația față de căsătorie (în domeniile toleranță față de homosexualitate și toleranță față de infidelitate nu apar deosebiri între sexe). Considerăm că este hazardat să emitem, chiar din perspectiva acestei cercetări aprecieri cu privire la profilul psihic feminin în comparație cu cel masculin, în primul rând pentru că rezultatele noastre impun această prudență, în al doilea rând pentru că este atinsă o chestiune mult discutată și controversată în sociologie cât și în psihologie și nu ne putem permite să avansăm o concluzie personală nefiind o cercetare dedicată în mod special acestui subiect.